

Beleidsplan hoogbegaafdheid en differentiatie

2016-2020

Inhoud

1. VOORWOORD	5
2. INLEIDING.....	5
2.1. WAAROM DIT PLAN?	5
2.2. DE SCHOOL.....	6
2.3. VISIE	6
2.4. KERNDOELEN	7
3. HOOGBEGAAFDHEID.....	9
3.1. THEORIEËN RONDOM HOOGBEGAAFDHEID	9
3.1.1. Joseph Renzulli – triadisch model	10
3.1.2. Franz Mönks – meerfactorenmodel.....	10
3.1.3. Francoys Gagné, Heller – multifactorenmodel	11
3.1.4. Howard Gardner – meervoudige intelligentie	12
3.1.5. Carol Dweck – fixed and growth mindset	13
3.2. VERTALING NAAR DE PRAKTIJK OP DE WATERLELIE.....	14
3.3. BELEIDSDOELSTELLING.....	14
3.4. AFBAKENING BELEIDSDOELSTELLING	15
3.5. OMGEVING EN PARTNERS	16
3.5.1. Organisatiestructuur	16
3.5.2. Informatie-uitwisseling	17
4. WERKWIJZE	18
4.1. DOELGROEP	18
4.2. SIGNALEREN	18
4.2.1. Hoogbegaafde leerlingen	18
4.2.2. Linkleerlingen.....	18
4.2.3. Verrijkers.....	19

4.3.	COMPACTEN, VERRIJKEN, VERDIEPEN, VERSNELLEN	19
4.3.1.	Definities	19
4.3.2.	Compacten	19
4.3.3.	Verrijken/Verdiepen	20
4.3.4.	Versnellen	21
4.4.	LEERDOELEN IN EN BUITEN DE KLAS	21
4.4.1.	Taxonomie van Bloom	21
4.4.2.	Het TASC wiel	21
4.4.3.	Persoonlijke leerdoelen	22
4.5.	MATERIALEN EN LEERDOELEN	22
4.6.	WERKWIJZE LINKGROEP.....	23
4.7.	ADMINISTRATRIE	24
4.7.1.	Registreren toetsgegevens	24
4.7.2.	Registreren leerlinggegevens.....	24
4.7.3.	Registreren verrijkers.....	24
4.7.4.	Registreren linkleerlingen	24
4.7.5.	Registreren hoogbegaafdheid.....	24
4.8.	OVERDRACHT EN DOORGAANDE LIJNEN.....	25
4.8.1.	OVERDRACHT	25
4.8.2.	ZORGCYCLUS	25
5.	ORGANISATIE	27
5.1.	TAKEN EN BEVOEGDHEDEN	27
5.1.1.	Groepsleerkracht	27
5.1.2.	IB-er.....	27
5.1.3.	Coördinator extra slimme kind	27
5.1.4.	Leerwerkgroep extra slimme kind in de klas	28
5.2.	DESKUNDIGHEID EN ATTITUDE.....	28

5.3.	BESLUITVORMING.....	28
5.4.	FINANCIERING.....	28
5.4.1.	FORMATIE	28
5.4.2.	MATERIALEN	29
6.	BORGING EN VOORTGANG	30
6.1.	COMMUNICATIE	30
6.1.1.	Communicatie met ouders	30
6.1.2.	Communicatie binnen team.....	30
6.1.3.	Communicatie coördinator extra slimme kind met MT/directie.....	31
6.2.	BELEIDSCYCLUS EN EVALUATIE	31
7.	LITERATUUR EN BRONNEN	32
	BIJLAGEN	33
7.1.	PROTOCOL COMPACTEN BIJ SPELLING (PILOT)	33
7.2.	PROTOCOL COMPACTEN BIJ REKENEN (PILOT)	35
7.3.	MATERIALEN ORTHOTHEEK	36

1. VOORWOORD

Dit plan is geschreven om twee redenen: enerzijds willen wij in dit plan ons beleid vastleggen t.a.v. het onderwijs aan de extra slimme kinderen op onze school; anderzijds is het plan geschreven in het kader van de 2-jarige Opleiding Specialist Hoogbegaafdheid en Differentiatie, aangeboden door het Centrum Theo Thijssen van de Hogeschool Utrecht. De huidige “coördinator extra slimme kind”, Marieke Faber, heeft deze opleiding gevolgd in 2014-2016. Zij is de tevens de auteur van dit plan.

2. INLEIDING

2.1. WAAROM DIT PLAN?

De laatste decennia wordt van basisscholen steeds meer verlangd dat aan alle kinderen een doorgaande ontwikkelingslijn wordt geboden, dat elke leerling een ononderbroken ontwikkeling doormaakt op zijn of haar niveau (SLO, 2013).

In eerste instantie ging de extra zorg van basisscholen vooral uit naar de zwakke leerlingen. Zij kregen RT buiten de klas en/of extra instructie in de klas.

De laatste jaren is er in toenemende mate aandacht voor de sterke leerlingen. Het gaat om kinderen die aan het reguliere lesstofaanbod niet genoeg hebben. Zij hebben meer uitdaging nodig. Als zij te lang onder hun niveau werken, bestaat het risico dat zij zich gaan vervelen en de motivatie om zich in te spannen kwijtraken. Zij kunnen dan gaan onderpresteren (presteren onder het niveau dat op grond van hun intelligentie verwacht mag worden). Bovendien gaat het leren hen zo makkelijk af, dat zij geen leerstrategieën aanleren (omdat ze deze niet nodig hebben), en niet leren omgaan met fouten en teleurstellingen (Malherbe, 2005).

Met het bieden van extra uitdaging aan deze leerlingen willen wij niet alleen de genoemde problemen voorkomen, maar ook hun sterke kanten verder ontwikkelen.

Wij hebben op onze school lang gezocht naar een goede term om deze groep kinderen mee aan te duiden. Slimme kinderen, hoogbegaafde kinderen, begaafde kinderen, meerbegaafde kinderen, hoogintelligente kinderen, bovengemiddeld intelligente kinderen, pluskinderen: het zijn allemaal termen die je tegenkomt in de literatuur op dit gebied, of in reeds bestaande beleidsplannen. Er zijn veel verschillende definities te vinden van deze termen. Ook na veel jaren van onderzoek is er geen goede definitie gevonden van hoogbegaafdheid (Peters, 2007).

Omwille van de leesbaarheid van dit plan, zal ik de doelgroep van dit plan omschrijven als “extra slimme kinderen”. In paragraaf 4.1 geef ik een definitie van de doelgroep, en verdeel ik deze nog onder in kleinere groepen.

Op De Waterlelie krijgen de extra slimme kinderen uit de groepen 5 t/m 7 sinds het schooljaar 2011-2012, buiten de klas extra aandacht in een plusklas, die bij ons de “linkgroep” wordt genoemd. We hebben voor deze naam gekozen omdat andere gebruikelijke termen teveel een waarde-oordeel impliceren (zoals plusklas – want is er dan ook een min-klas; slimme kinderen – want is de rest dan dom?; raket-kinderen – want dat impliceert dan ook slak-kinderen; enz.). De term “link” is oorspronkelijk bedacht als afkorting van leergierige, (bovengemiddeld) intelligente, nieuwsgierige kinderen, maar is inmiddels bij ons op school een ingeburgerde naam waarvan niemand zich meer afvraagt waar het voor staat.

Nu deze linkgroep een aantal jaren functioneert, bestaat op school behoefte aan meer professionalisering. We willen duidelijk vastleggen wat wij verstaan onder extra slimme kinderen, welke onderverdeling wij maken in deze kinderen, wat de verschillende groepen krijgen aangeboden, en hoe zij worden begeleid.

Daarnaast willen wij het beleid voor de extra slimme leerlingen in de toekomst verder uitbreiden. We denken hierbij aan het signaleren van de extra slimme kinderen in de onderbouw, het realiseren van een linkgroep voor de onderbouw, het signaleren van onderpresteerders, het realiseren van een duidelijk protocol voor compacten en verrijken in de klas, en het realiseren van een aanbod voor zgn. double trouble leerlingen: leerlingen die niet alleen slim zijn, maar ook dyslexie, ASS, of een ander leer- of gedragsprobleem hebben.

Deze behoefte heeft geleid tot dit beleidsplan.

2.2. DE SCHOOL

CBS De Waterlelie staat in de wijk Wateringse Veld in Den Haag. Dit is een zgn. Vinex-locatie. De school heeft een zeer diverse populatie. Onze leerlingen komen uit alle sociale lagen van de bevolking, hebben diverse culturele achtergronden, en hebben ouders met sterk uiteenlopende opleidingsniveaus.

De school heeft 17 groepen: 5 kleutergroepen (groep ½ gemengd), en van groep 3 t/m 8 steeds twee groepen per leerjaar. De verwachting is dat de school de komende vijf jaar dezelfde omvang zal houden.

2.3. VISIE

In 1997 is PCBS De Gantel opgericht. In 2009 is een tweede locatie, De Waterlelie, in gebruik genomen. M.i.v. 1 januari 2015 opereren de beide locaties in de praktijk als zelfstandige scholen. Onze school heet sindsdien CBS De Waterlelie. M.i.v. 1 januari 2016 is deze verzelfstandiging volledig geformaliseerd.

Ter voorbereiding op de verzelfstandiging is in het najaar van 2014 door het team van De Waterlelie een visie geformuleerd (De Waterlelie, 2016). De visie is onderverdeeld in vier thema's:

thema "de school, toekomst":

De Waterlelie is een christelijke school, waar kinderen, leerkrachten en ouders zich veilig voelen, met duidelijke omgangsregels. Hoe wij met elkaar omgaan ligt vast in ons gedragsprotocol, en in een schoolklimaatovereenkomst, die zichtbaar in de school hangt, en die is ondertekend door alle personeelsleden. Iedereen krijgt elke dag een nieuwe kans.

In 2022 staat De Waterlelie bekend als een veilige en dynamische school, waar elk kind met plezier wil leren, en het beste uit zichzelf kan halen.

thema "pedagogisch klimaat":

Ons pedagogische klimaat kenmerkt zich door een veilige en prettige sfeer, waarin iedereen zichzelf kan zijn, zolang dit niet ten koste gaat van de veilige en prettige sfeer. Wij zorgen voor structuur, regels en rust.

thema "het team, communicatie":

Als team dragen wij zorg voor het welzijn van kinderen, leerkrachten en ouders. We delen onze kwaliteiten en willen van elkaar leren. We hebben een professionele houding waarbij we elkaar feedback geven en waarderen.

thema “leren”:

Wij zorgen voor een uitdagende leeromgeving waarbij we aansluiten op de onderwijsbehoefte van de kinderen. In onze manier van lesgeven zijn wij enthousiast en zorgen we voor een veilig pedagogisch klimaat. We benutten de talenten van kinderen, leerkrachten, en ouders.

Het voorzien in een onderwijsaanbod voor extra slimme kinderen is een logisch gevolg van deze visie. Wij willen immers:

- dat iedereen het beste uit zichzelf kan halen
- dat iedereen zichzelf kan zijn
- dat we van elkaar kunnen leren
- een uitdagende leeromgeving creëren
- aansluiten op de onderwijsbehoefte van de kinderen
- ieders talenten benutten

2.4. KERNDOELEN

De visie (zie paragraaf 2.3) is in het schoolplan vertaald naar concrete plannen voor de jaren 2014-2017.

De plannen die direct van invloed zijn op het beleid voor de extra slimme kinderen zijn:

Pedagogisch klimaat:

- Houden van kindgesprekken (2016-2017)
Relatie met extra slimme kind: persoonlijke leerdoelen vaststellen, zowel cognitief, als pedagogisch en didactisch.

Leren:

- Leerresultaten verbeteren/opbrengstgericht werken
  - Begrijpend lezen (2015-2016)
  - Woordenschat (d.m.v. nieuwe taalmethode, selectie in 2015-2016, invoering in 2016-2017)

Relatie met extra slimme kind: begrijpend lezen en woordenschat zijn vaak een struikelblok om te presteren op het niveau dat op grond van hun algemene intelligentie verwacht mag worden.

- Beleid extra slimme kind
  - Coördinator extra slimme kind (opleiding tot Specialist hoogbegaafdheid en differentiatie, 2014-2016)
  - Beleidsplan hoogbegaafdheid en differentiatie (door de coördinator extra slimme kind) (2016)
  - Leerwerkgroep extra slimme kind in de klas, o.l.v. de coördinator extra slimme kind (2016 en volgende jaren)

De relatie met extra slimme kind spreekt hier voor zich. De leerwerkgroep extra slimme kind houdt zich met name bezig met het compacten en verrijken in de klas.

In een schema ziet deze planning er als volgt uit:

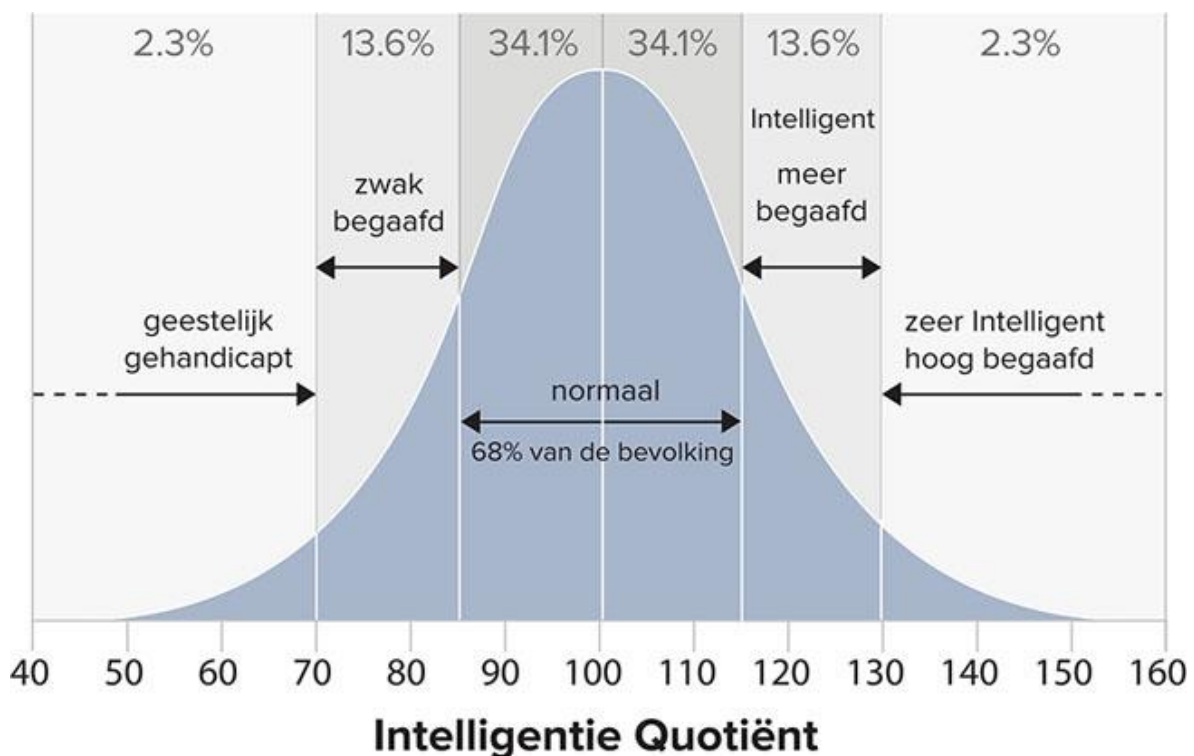
Visiethema	Ontwikkelpunt	Subonderdeel	Planning	Evaluëren in
Pedagogisch klimaat	Houden van kindgesprekken		2016-2017	Start schooljaar 2017-2018
Leren	Leerresultaten verbeteren, opbrengstgericht werken	Begrijpend lezen	2015-2016	Start schooljaar 2016-2017
Leren	Leerresultaten verbeteren, opbrengstgericht werken	Woordenschat	2016-2017	Start schooljaar 2017-2018
Leren	Beleid extra slimme kind	Gecertificeerde specialist hoogbegaafdheid en differentiatie	Juni 2016	N.v.t.
Leren	Beleid extra slimme kind	Beleidsplan hoogbegaafdheid en differentiatie	Juni 2016	Eind schooljaar 2016-2017
Leren	Beleid extra slimme kind	Leerwerkgroep extra slimme kind in de klas	2016-2020, gedurende de looptijd van dit beleidsplan	N.v.t.

3. HOOGBEGAAFDHEID

3.1. THEORIEËN RONDOM HOOGBEGAAFDHEID

Ondanks alle onderzoeken die gedaan zijn naar het verschijnsel hoogbegaafdheid, bestaat er geen eenduidige definitie van wat eronder wordt verstaan (Peters, 2007).

Consensus is er wel over één aspect: hoogbegaafden beschikken over een IQ van tenminste 130. Dat is een meetbaar gegeven. Uit onderstaande grafiek blijkt dat 2,3 % van de bevolking, en dus ook van de basisschoolleerlingen, behoort tot de groep met een IQ van boven de 130.

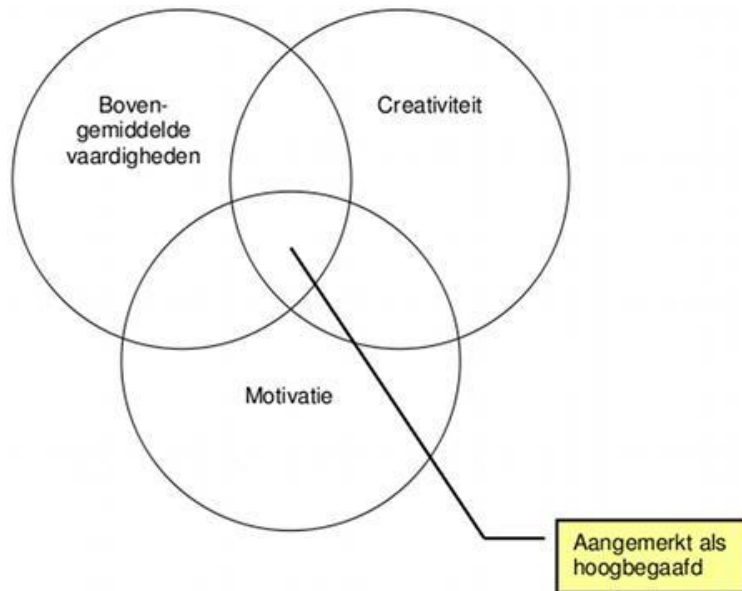
Figuur 1. [Kromme van Gauss m.b.t. leervermogen]. Overgenomen van <http://wij-leren.nl/cito-score-hanteren.php>

Een hoog IQ alleen is echter niet voldoende om hoogbegaafde prestaties te laten zien. Er spelen meer factoren een rol. Deze factoren zijn minstens zo belangrijk als aangeboren talent, om tot excellente prestaties te komen.

Hieronder volgt een presentatie van de belangrijkste modellen en theorieën, waarin naast een hoog IQ ook andere factoren worden gepresenteerd. Ik behandel de modellen van Renzulli, Mönks, Gagné en Heller in chronologische volgorde, en zal daarna de theorieën van Gardner en Dweck nog beschrijven.

3.1.1. Joseph Renzulli – triadisch model

In 1978 is het eerste theoretische model voor hoogbegaafdheid ontwikkeld, door Joseph Renzulli. Zijn model wordt het triadisch model genoemd. Waar de kernkwaliteiten bovengemiddelde intellectuele vaardigheden, motivatie en creativiteit elkaar overlappen, is volgens hem sprake van hoogbegaafdheid:

Figuur 2. [Drieringenmodel van hoogbegaafdheid (Renzulli, 1978)]. Overgenomen van: <https://www.ziedaar.nl/article.php?id=383>

Bovengemiddelde intellectuele vaardigheden=
intelligentie die boven het gemiddelde ligt, vaak gemeten met een IQ-test.

Motivatie=
doorzettingsvermogen om een taak te volbrengen

Creativiteit=
vermogen om originele en vindingrijke oplossingen voor problemen te bedenken

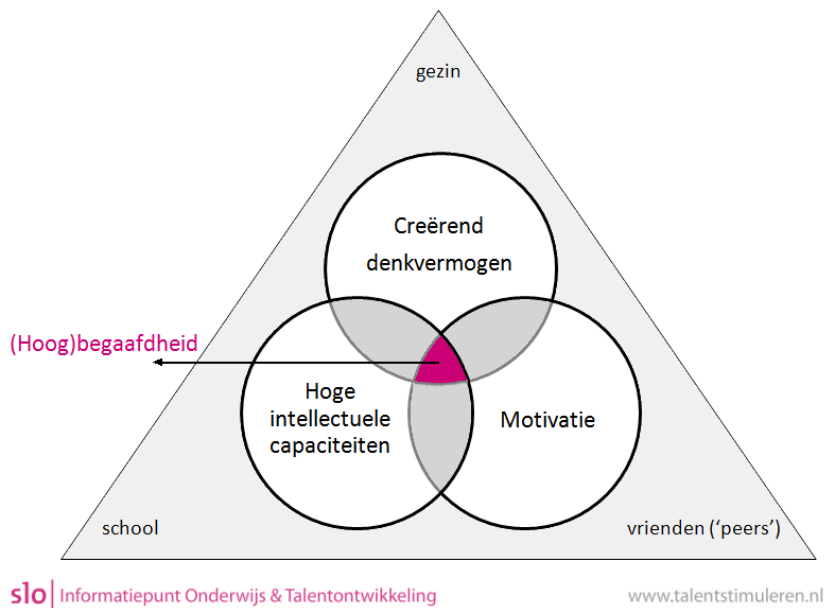
Het gaat in het model van Renzulli nog alleen om persoonlijkheidskenmerken.

3.1.2. Franz Mönks – meerfactorenmodel

Franz Mönks heeft het triadisch model uitgebreid met een drietal omgevingsfactoren: gezin, vrienden en school. Deze zijn namelijk van grote invloed op het tot ontwikkeling komen van de door Renzulli genoemde kernkwaliteiten.

Het uitgebreide model wordt het meerfactorenmodel genoemd, en ziet er als volgt uit:

Meerfactorenmodel (Mönks, 1985)

Figuur 3. [Meerfactorenmodel van Mönks]. Overgenomen van: <http://talentstimuleren.nl/thema/begaafdheid/theorie-modellen/monks>

3.1.3. Francoys Gagné, Heller – multifactorenmodel

Francoys Gagné (1995) en Heller (1992) hebben het meerfactorenmodel van Mönks nog verder uitgebreid, met niet-cognitieve persoonlijkheidskenmerken (zelfvertrouwen, zelfbeeld, autonomie), persoonlijke motivatie (initiatief, doorzettingsvermogen, interesse) en omgevingsfactoren (personen, maar ook gebeurtenissen, geluk, pech).

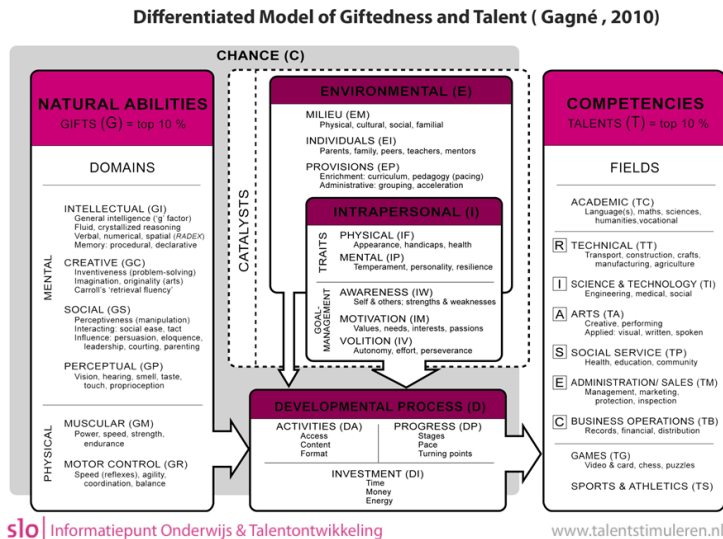
Het model van Gagné wordt het Differentiated Model of Giftedness and Talent genoemd.

Het model van Heller wordt het multifactorenmodel genoemd.

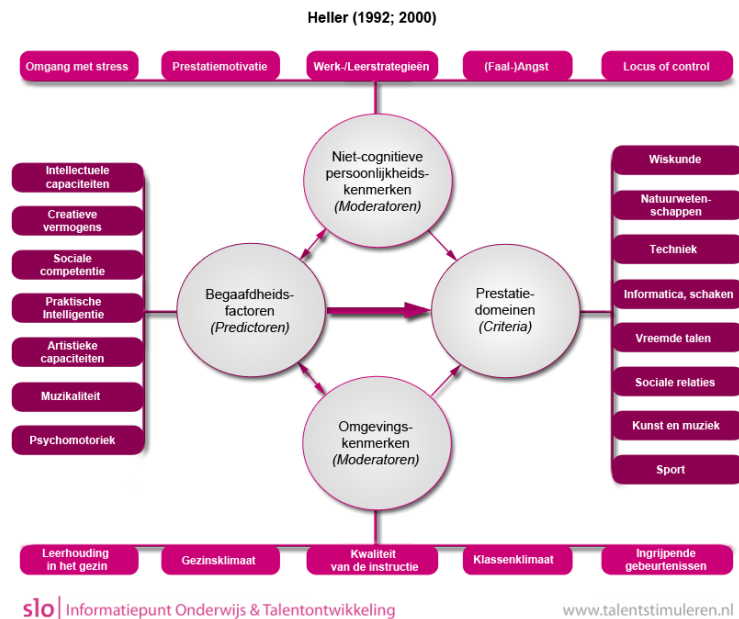
Beide modellen leggen vast dat een aangeboren aanleg tot excellentie (“giftedness”) pas kan leiden tot een uitzonderlijke prestatie (“talent”) wanneer de omgeving en de persoonlijke kenmerken positief bijdragen.

Een uitzonderlijke prestatie vereist een uitzonderlijke aanleg, echter, een uitzonderlijke aanleg leidt niet automatisch tot een uitzonderlijke prestatie.

Alleen als de omgeving en de persoonlijke factoren positief bijdragen, kan hoogbegaafde aanleg leiden tot hoogbegaafde prestaties.

Figuur 4. [Differentiated Model of Giftedness and Talent]. Overgenomen van: <http://talentstimuleren.nl/thema/begaafdheid/theorie-modellen/gagne>

Figuur 5. [Multifactor model van Heller]. Overgenomen van: <http://talentstimuleren.nl/thema/begaafdheid/theorie-modellen/heller>

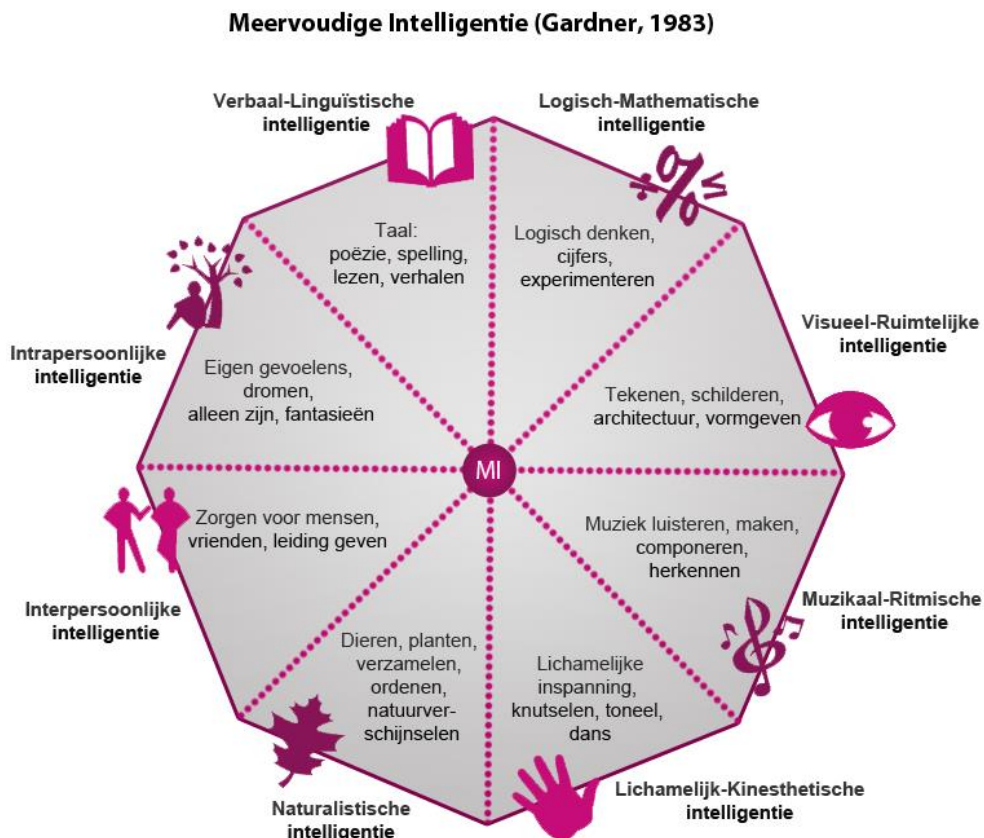
3.1.4. Howard Gardner - meervoudige intelligentie

In de hierboven beschreven modellen wordt intelligentie in algemene termen genoemd: “bovengemiddelde vaardigheden” (Fig. 2), “hoge intellectuele capaciteiten” (Fig. 3), “intellectual abilities”(Fig. 4) en “intellectuele capaciteiten” (Fig. 5).

Howard Gardner heeft intelligentie onderverdeeld in meerdere soorten intelligentie: de vraag is niet “hoe intelligent ben je”, maar “hoe ben je intelligent”.

Elk intelligentiegebied ontwikkelt zich, maar het komt zelden voor dat in één persoon alle intelligentiegebieden even sterk ontwikkeld zijn. Vanuit dat perspectief gezien zal hoogbegaafdheid domeinspecifiek zijn, oftewel een persoon is hoogbegaafd in één of meerdere intelligentiegebieden, maar niet in allemaal.

De intelligentiegebieden die Gardner onderscheidt, zijn te zien in onderstaand figuur.

slo | Informatiepunt Onderwijs & Talentontwikkeling

www.talentstimuleren.nl

Figuur 6. [Meervoudige intelligentie]. Overgenomen van:

<http://talentstimuleren.nl/thema/begaafdheid/theorie-modellen/gardner>

3.1.5. Carol Dweck – fixed and growth mindset

Heller en Gagné beschrijven in hun multifactorenmodellen de persoonlijkheidskenmerken die van invloed zijn op het al dan niet leveren van excellente prestaties. De Amerikaanse onderzoekster Carol Dweck (Dweck, 2013) heeft uitgebreid onderzoek gedaan op dit terrein, en ontdekt dat de mindset van mensen erg bepalend is voor het behalen van successen. Zij onderscheidt de fixed mindset en de growth mindset. Mensen met een fixed mindset geloven dat succes gebaseerd is op aangeboren kennis en kunde. Mensen met een growth mindset geloven dat succes behaald wordt door hard werken en doorzettingsvermogen. De verschillen worden met name duidelijk in de reactie op mislukking: “fixies” willen geen fouten maken; zij zien falen als een bewijs van hun onkunde; “growies” daarentegen zien een mislukking als een kans om beter te worden, omdat je van je fouten kunt leren. In het algemeen ervaren “growies” minder stress en meer succes.

Een growth mindset kan ontwikkeld en gestimuleerd worden door niet iemands resultaat te prijzen, maar de inzet. Een compliment als: “wat goed gedaan, wat ben jij knap” bevestigt een fixed mindset. Beter is het om te zeggen: “wat heb jij goed je best gedaan en hard gewerkt”, want dit stimuleert een growth mindset.

3.2. VERTALING NAAR DE PRAKTIJK OP DE WATERLELIE

Op de Waterlelie geven wij vorm aan het beleid voor hoogbegaafdheid en differentiatie vanuit met name de modellen van Renzulli en Mönks. De extra uitdaging die wij aan kinderen bieden, dient zowel hun intelligentie als hun creatief denken en hun motivatie om te leren, te stimuleren (model van Renzulli). Daarnaast bieden wij de kinderen de mogelijkheid om samen te werken met peers in de linkgroep. Ouders worden betrokken door ze te informeren over ons beleid, in gesprek te gaan met ouders op hun of ons verzoek, en van de kinderen in de linkgroep een beoordeling bij te voegen bij het derde rapport van het schooljaar (model van Mönks).

In ons aanbod aan de extra slimme kinderen proberen wij echter ook rekening te houden met een aantal van de factoren uit de modellen van Heller en Gagné. Zo beogen wij met ons lesaanbod met name ook het zelfvertrouwen en het doorzettingsvermogen van de extra slimme kinderen te bevorderen.

In de linkgroep maken de kinderen kennis met Fixie en Growie door de lessenserie van de Werkmap Mindset, ontwikkeld door Floor Raeijmaekers van Het Talentenlab (Raeijmaekers, 2015). Deze is gebaseerd op de theorie van Carol Dweck (zie paragraaf 3.1.5).

We hebben ook de mogelijkheid de kinderen een meervoudige intelligentietest te laten doen. Dit is een test gemaakt door Désirée Houkema, gebaseerd op een vragenlijst die is gemaakt door Minka Dumont (Houkema, 2009-2014).

Deze informatie zouden we op termijn willen gebruiken om de kinderen een leerstofaanbod te geven dat aansluit bij hun meest ontwikkelde intelligentiegebieden. Deze test refereert aan de theorie van Gardner over meervoudige intelligentie.

3.3. BELEIDSDOELSTELLING

Met het beleid voor hoogbegaafdheid en differentiatie willen wij werken aan zowel pedagogische als didactische doelen voor de kinderen in de doelgroep. Het SLO heeft in de doelen- en vaardighedenlijst (SLO, 2010) doelen vastgelegd en onderverdeeld in Leren leren, Leren denken en Leren leven. Deze doelen zijn specifiek opgesteld voor het werken met (hoog)begaafde leerlingen.

Leren leren:

Inzichten en vaardigheden ontwikkelen die wezenlijk zijn voor het verwerven en toepassen van kennis.

- Taakgerichtheid
- Doorzettingsvermogen, leren omgaan met fouten
- Motivatie om te leren
- Zelfstandig werken
- Op tijd hulp vragen
- Planmatig werken
- Leerdoelen formuleren
- Leerstrategieën ontwikkelen

Leren denken:

Ontwikkelen van en reflecteren op hogere denkvaardigheden.

- Analytisch denken
- Creatief denken
- Kritisch denken

Leren leven:

Ontwikkelen van kennis, houding en vaardigheden op het intra-persoonlijke en interpersoonlijke vlak.

- Inzicht in jezelf
  - sterke en zwakke kanten kennen, sterke kanten gebruiken, zwakke kanten verbeteren
  - realistische eisen stellen
  - growth mindset
  - weten wat je wilt, daarvoor gaan
  - trots zijn op jezelf en op je werk
- Omgaan met anderen
  - opkomen voor jezelf
  - jezelf blijven in een groep
  - rekening houden met de groep
  - samenwerken als dat het doel dient
  - anderen enthousiast maken om samen een succes te behalen
  - een taakverdeling maken die voor iedereen werkt
  - inlevingsvermogen
  - positieve feedback geven en ontvangen
  - presenteren

3.4. AFBAKENING BELEIDSDOELSTELLING

In dit beleidsplan worden beschreven:

- Wat de doelgroep is van dit beleid
- Welke deelgroepen wij onderscheiden binnen de doelgroep
- Hoe wij de doelgroep signaleren
- Wat wij deze leerlingen aanbieden, zowel binnen als buiten de groep
- Taken en verantwoordelijkheden binnen het team

Daarnaast hebben wij nog de nodige plannen om het beleid voor extra slimme kinderen verder uit te breiden. Deze voorgenomen doelstellingen zijn weergegeven in het schema hieronder, met een tijdsplanning.

Doelstelling	Start	Geplande realisatie	Evaluatie
signaleren kleuters met ontwikkelingsvoorsprong	2016-2017	januari 2017	juni 2017
ontwikkelen van een vast format voor beoordeling bij derde rapport, van de linkleerlingen	2016-2017	mei 2017	2017-2018
opzetten linkgroep voor groep 2 t/m 4	2016-2017	februari 2017	juni 2017
nulmeting doen bij het team: vaststellen van kennisniveau op gebied van extra slimme kind en hoogbegaafdheid, vaststellen van hiaten in deze kennis, plan opstellen om hiaten op te vullen; voor de nulmeting gebruik maken van het instrument Digitale checklist hoogbegaafdenwijzer van het SLO (2011) of de Handreiking Toptalent (2013).	2016-2017	Nulmeting: oktober 2016 Vervolgplan: maart 2017	2017-2018

vaststellen protocollen voor compacten en verrijken in de klas • Rekenen	2016-2017	december 2016	juni 2017
vaststellen protocollen voor compacten en verrijken in de klas • Spelling	2017-2018	december 2017	juni 2018
vaststellen protocollen voor compacten en verrijken in de klas • Taal	2017-2018	december 2017	juni 2018
bepalen van taken en bevoegdheden rondom het verrijken: wie bepaalt het aanbod, wie begeleidt de leerling, wie beoordeelt het gemaakte verrijkingswerk	2016-2018		
kindgesprekken voeren met extra slimme kinderen, persoonlijke leerdoelen bepalen, kinderen hierin coachen	met de kindgesprekken zal schoolbreed worden begonnen in 2016-2017		
signaleren van en aanpak voor onderpresteerders	Niet eerder dan in 2018		
signaleren van en aanpak voor zgn. "double trouble" of "twice exceptional" kinderen: leerlingen die naast een hoge intelligentie ook te maken hebben met bijv. ASS, ADHD	Niet eerder dan in 2018		
formaliseren/standaardiseren communicatie met ouders van linkleerlingen	2017-2018	juni 2018	2018-2019

3.5. OMGEVING EN PARTNERS

3.5.1. Organisatiestructuur

CBS De Waterlelie is één van de 36 scholen van de Stichting Christelijk Onderwijs Haaglanden (SCOH).

De school wordt geleid door een directeur en een adjunctdirecteur.

De leerlingenzorg wordt gecoördineerd door twee IB-ers, één voor de groepen 1 t/m 3, en één voor de groepen 4 t/m 8.

Er zijn drie bouwcoördinatoren (onderbouw, middenbouw, bovenbouw).

Directie, IB en bouwcoördinatoren vormen samen het MT.

Enkele leerkrachten hebben een bijzondere taak:

- Taal/Leescoördinator
- Rekencoördinator
- Coördinator inzichtelijk (onderbouw)
- Cultuurcoördinator
- Coördinator extra slimme kind
- ICT-coördinator

3.5.2. Informatie-uitwisseling

In het verleden was CBS De Waterlelie een tweede locatie van CBS De Gantel. De scholen opereren nu als twee volledig zelfstandige scholen, maar er zijn op het persoonlijke vlak nog contacten tussen collega's van beide scholen. Zo hebben de coördinatoren extra slimme kind van beide locaties samen de opleiding tot Specialist hoogbegaafdheid en differentiatie gevolgd. Zij wisselen regelmatig ervaringen uit en kunnen materialen van elkaar lenen.

Door het bestuur SCOH (Stichting Christelijk Onderwijs Haaglanden) wordt gewerkt aan een intranet en een expertisecentrum. Dit wordt een platform waarbinnen medewerkers van alle scholen van het SCOH elkaar kunnen benaderen om kennis te delen.

De cursisten van de opleiding Specialist hoogbegaafdheid en differentiatie (2014-2016) zijn voornemens contact met elkaar te houden om ervaringen uit te wisselen. Tijdens de opleiding is gebleken dat de cursisten het beleid voor extra slimme kinderen op veel verschillende manieren vormgeven. Dat maakt het mogelijk om onze eigen kennis steeds uit te breiden met andere inzichten en ervaringen.

De website <http://talentstimuleren.nl/>, van het SLO, is een belangrijke informatiebron voor het beleid. Er is veel theoretische kennis te vinden, maar ook lesmaterialen, signaleringsinstrumenten, en informatie over bijeenkomsten over het onderwijs aan extra slimme kinderen.

4. WERKWIJZE

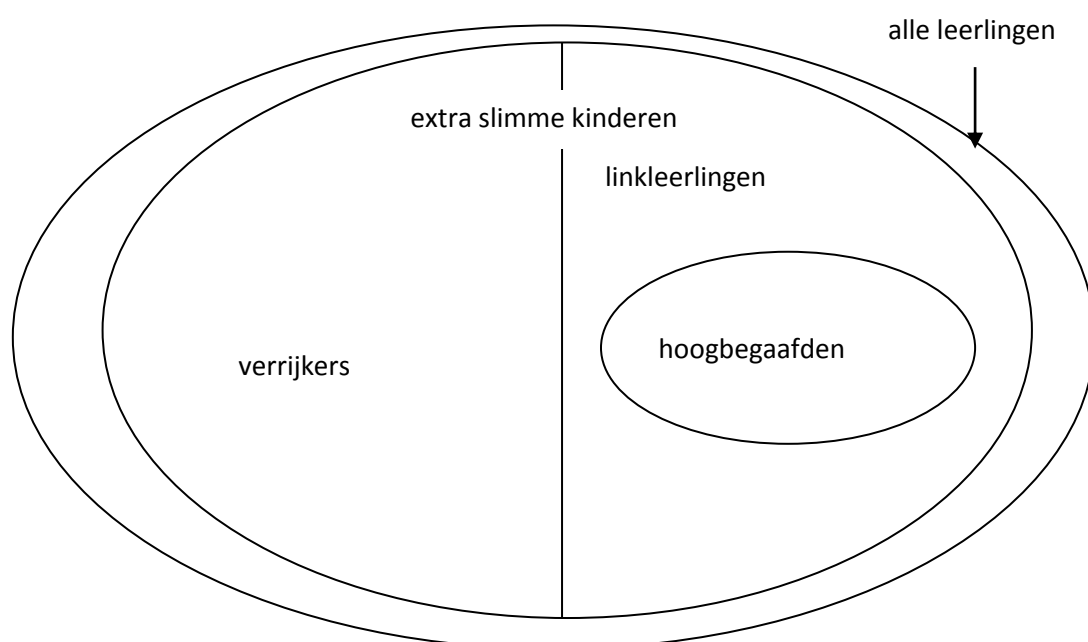
4.1. DOELGROEP

Wij spreken in dit plan over de extra slimme kinderen van onze school.

Hieronder verstaan wij:

Alle leerlingen die op één of meerdere vakgebieden in aanmerking komen voor een extra uitdagend leerstofaanbod.

Deze groep verdelen wij onder als volgt:

4.2. SIGNALEREN

In de vorige paragraaf is de doelgroep van dit beleidsplan gespecificeerd, en is een onderverdeling in subgroepen gemaakt. In deze paragraaf worden deze groepen nader gespecificeerd, en wordt beschreven hoe wij deze leerlingen signaleren.

4.2.1. Hoogbegaafde leerlingen

Leerlingen waarbij d.m.v. een erkende IQ test een IQ is vastgesteld van 130 of meer. Deze testen worden afgenomen door externe instanties. Een test kan door school worden aangevraagd, maar ook door ouders zelf. Een IQ-test is een beperkt middel om de extra slimme kinderen te signaleren. Zo'n test wordt niet door alle kinderen gemaakt, en bovendien komt het voor dat extra slimme kinderen geen score van 130 of meer halen op een IQ test.

4.2.2. Linkleerlingen

Het eerste filter om de linkleerlingen te selecteren is een I-score op de Cito-toetsen voor BL en RW. Daarna wordt verder ingezoomd: is er een historie van hoge scores op deze toetsen? Hoe zijn de scores op de andere Cito-toetsen? De coördinator extra slimme kind maakt een eerste selectie van linkkandidaten.

Vervolgens wordt in gezamenlijk overleg tussen de coördinator extra slimme kind, de groepsleerkracht en de IB, besloten welke van deze kinderen daadwerkelijk in de linkgroep komen. Een belangrijk criterium is of het kind de extra uitdaging van de linkgroep nodig heeft, of voldoende heeft aan de extra uitdaging die in de groep geboden kan worden.

Na elke periode van Cito-toetsen wordt dit proces herhaald. Het uitgangspunt is wel dat kinderen niet zomaar uit de linkgroep worden gehaald. Wanneer eenmalig een II wordt behaald, is dit nog geen reden om de linkgroep te verlaten, maar wanneer de resultaten structureel II of nog lager zijn, dan komt de leerling niet meer in aanmerking voor de linkgroep.

Net als een IQ test, is ook deze manier van selecteren beperkt. Er zijn extra slimme kinderen die deze scores niet halen (bijv. omdat ze onderpresteren, of belemmerd worden in hun prestaties door persoonlijkheidskenmerken of omgevingsfactoren).

Daarom kunnen linkkandidaten ook worden aangedragen door de groepsleerkracht. Dit kan op basis van observaties die hij doet in de groep, maar ook op basis van gesprekken met ouders. Zo'n leerling kan na overleg met IB-er en coördinator extra slimme kind toch in aanmerking komen voor de linkgroep.

4.2.3. Verrijkers

De groepsleerkracht bepaalt of een leerling voor één of meerdere vakken kan compacten en verrijken. Onder verrijken verstaan wij het verrijken in de klas. Protocollen hiervoor zullen nog ontwikkeld worden (zie paragraaf 3.4).

4.3. COMPACTEN, VERRIJKEN, VERDIEPEN, VERSNELLEN

4.3.1. Definities

Compacten = het indikken van de reguliere lesstof; overbodige herhaling- en oefenstof wordt overgeslagen

Verrijken=het aanbieden van extra lesstof; deze lesstof kan aansluiten bij het vakgebied waarin gecompact is, maar dat hoeft niet

Verdiepen=het aanbieden van extra lesstof die dieper ingaat op de gecompacte lesstof

Versnellen=een leerjaar overslaan

4.3.2. Compacten

Onderzoek heeft uitgewezen dat leerlingen met een snel leervermogen, waaronder de doelgroep van dit beleidsplan, vaak veel minder uitleg, oefening en herhaling nodig hebben dan de basisgroep, en dan de reguliere lesmethode aanbiedt. Deze leerlingen kunnen wel 2 tot 5 x zo snel leren als gemiddeld. De lesstof kan gecompact worden met 50 tot 75% (SLO, z.j.).

Compacten is tevens een voorwaarde om te verrijken en te verdiepen. Wanneer je als school niet goed hebt geregeld hoe en wanneer er gecompact kan worden, komt ook het verrijken/verdiepen niet goed van de grond.

Spelling

In schooljaar 2015-2016 heeft de leerwerkgroep extra slimme kind een pilot uitgevoerd met compacten op het gebied van spelling.

Voor spelling is gekozen omdat dit een overzichtelijk vakgebied is om mee te beginnen. De geldigheidsduur van het protocol compacten bij spelling is mogelijk beperkt, omdat in het schooljaar 2015-2016 een nieuwe methode voor Taal/Spelling wordt geselecteerd. Maar de ervaring die we nu opdoen met de pilot is zeker waardevol voor het verder invoeren van compacten op onze school.

De pilot is eerst uitgevoerd in de twee groepen 6. Aan het einde van het schooljaar zullen ook de groepen 4, 5, 7 en 8 deze opzet gaan uitproberen (bij thema 9 en 10 van Taal Actief 3).

Rekenen

In de twee groepen 6 van onze school is ook geëxperimenteerd met compacten bij Rekenen (Wereld in Getallen 4). Na de Cito-toetsen van M6 zijn bij de beste rekenaars (Cito-score I) de bloktoetsen vooraf afgenomen. Op basis van de resultaten is bepaald aan welke lessen de kinderen mee moesten doen. Wanneer zij niet mee hoefden te doen met de les, werkten zij aan hun weektaak, plusboek en de Rekenrijgers. Het verrijkingswerk bestond in dit geval dus uit verdiepen. De eerste ervaringen hiermee zijn positief. In schooljaar 2016-2017 zal deze pilot verder worden uitgewerkt en uitgebreid naar de andere groepen.

4.3.3. Verrijken/Verdiepen

Kinderen die compacten bij één of meer vakgebieden, houden tijd over. Zij besteden immers minder tijd aan de reguliere lesstof van dat vak of die vakken. Deze extra tijd wordt ingezet om te verrijken of te verdiepen.

De school beschikt over diverse materialen die kunnen worden ingezet bij verrijken en verdiepen (zie par. 4.5).

Tot nu toe bepaalt de groepsleerkracht welke leerlingen in aanmerking komen om te verrijken/verdiepen, en bepaalt deze ook wat de leerling krijgt aangeboden als verrijkings-/verdiepingsopdracht. De leerkracht is tevens verantwoordelijk voor het begeleiden van de leerling en het beoordelen van het gemaakte werk.

Eén van onze voornemens voor de toekomst is het structureren van het verrijken en verdiepen. De eerste stap is dit jaar (2015-2016) gezet in de vorm van de pilot compacten (zie paragraaf 4.3.2 **Fout! Verwijzingsbron niet gevonden.**). In de komende twee schooljaren willen we dit verder uitwerken. De zaken die dan geregeld zullen worden, zijn:

- Overzichtelijk maken welke materialen er zijn
- Duidelijke richtlijnen voor compacten, als voorwaarde voor verrijken/verdiepen
- Vastleggen van verrijken/verdiepen: waar doen we dat
- Instructie geven bij verrijken/verdiepen: wie doet dit, en wanneer
- Begeleiden bij verrijken/verdiepen: wie doet dit, en wanneer
- Praktische afspraken maken; met name als kinderen moeten samenwerken: waar kan dat, wanneer?

Een belangrijk aspect van verrijken en verdiepen is de inhoud en de aard van het werk zelf. We willen de inhoud van de opdrachten zoveel mogelijk afstemmen op de individuele leerbehoefte van het kind. Deze kunnen bepaald worden door de groepsleerkracht, a.d.h.v. observaties in de groep, en op basis van kindgesprekken. In het algemeen geldt dat in het verrijkings- en verdiepingswerk het 'leren leren', en het ontwikkelen (of versterken) van een growth mindset aan bod dienen te komen. Hieraan kan invulling worden gegeven door het kiezen van de juiste materialen en opdrachten. In paragraaf 4.5 wordt hier nader op ingegaan.

4.3.4. Versnellen

Verrijken en verdiepen hebben de voorkeur boven versnellen.

Versnellen in de vorm van een klas overslaan, wordt in uitzonderlijke gevallen wel gedaan. Bij een dergelijke beslissing zijn altijd meerdere partijen betrokken: groepsleerkracht, ouders, IB-er.

Versnellen in de vorm van de leerstof aanbieden van een hoger leerjaar willen wij niet. Dit zorgt namelijk in groep 8 voor problemen, omdat het kind dan de leerstof al heeft doorlopen en alleen nog maar kan verrijken of verdiepen.

4.4. LEERDOELEN IN EN BUITEN DE KLAS

In paragraaf 3.3 zijn de diverse doelen benoemd waar we met ons beleid hoogbegaafdheid en differentiatie aan willen werken.

In deze paragraaf wil ik nader ingaan op enkele specifieke leerdoelen voor extra slimme kinderen.

4.4.1. Taxonomie van Bloom

Onderwijspsycholoog Benjamin Bloom heeft onderzoek gedaan naar verschillende niveaus van complexiteit in kennisniveau. Hij onderscheidt zes niveaus, die oplopen in moeilijkheidsgraad.

In het basisonderwijs komen vooral de drie onderste niveaus aan bod. Voor het onderwijs aan extra slimme kinderen is het van belang vooral de drie hogere denkordes te stimuleren.

Bloom's Taxonomie

Figuur 7. [Taxonomie van Bloom]. Overgenomen van:

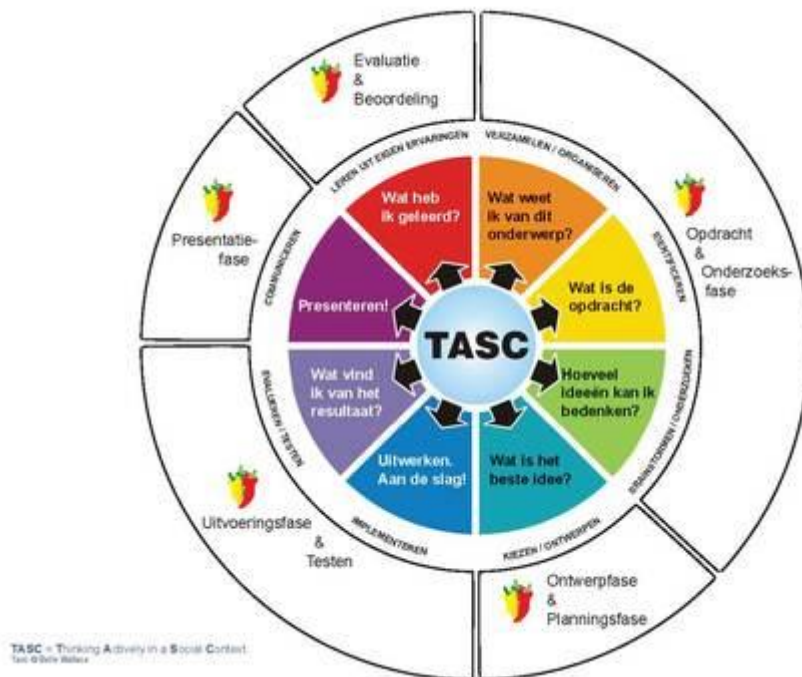
<http://talentstimuleren.nl/thema/stimulerend-signaleren/afbeeldingen/103-bloom-s-taxonomie>

4.4.2. Het TASC wiel

Eén van de doelen voor extra slimme kinderen, genoemd in paragraaf 3.3, is het leren leren.

Hieronder vallen o.a. het planmatig werken, en leerstrategieën ontwikkelen.

Een goede methode om hieraan te werken, is opdrachten uitvoeren volgens het TASC wiel. TASC staat voor Thinking Actively in a Social Context. Wanneer leerlingen volgens dit wiel werken, dan leren zij een opdracht uit te voeren in vaste stappen, en steeds te reflecteren op hun eigen handelen. De Pittige Plus Torens, waar wij in de linkgroepen mee werken, bevatten opdrachten die zijn opgebouwd volgens het TASC-wiel.

Figuur 8. [TASC]. Overgenomen van: <http://creativekidsconcepts.com/pittigeplustorens/>

4.4.3. Persoonlijke leerdoelen

Een voornemen dat ik nog wil toevoegen, is het opstellen van persoonlijke leerdoelen per kind. Alle leerlingen, dus ook de extra slimme kinderen, hebben hun eigen onderwijsbehoefte.

Tot op heden worden deze behoeften in kaart gebracht door de groepsleerkracht.

De school heeft echter als één van de ontwikkelpunten “het voeren van kindgesprekken”. Twee studiedagen in het schooljaar 2016-2017 zullen aan dit onderwerp worden gewijd, waarna we in dat schooljaar ook een start willen maken met het daadwerkelijk houden van deze gesprekken.

Door gesprekken met individuele kinderen willen wij het volgende bereiken:

- Beter begrijpen wat hen bezig houdt en wat ze nodig hebben
- Samen met het kind individuele doelen opstellen; dit kunnen doelen zijn op allerlei gebied (bijv. cognitief, maar ook t.a.v. werkhouding, persoonlijkheidsontwikkeling)

Deze kindgesprekken en de persoonlijke leerdoelen die daaruit volgen, kunnen ook de basis worden van het leerstofaanbod voor de extra slimme kinderen.

4.5. MATERIALEN EN LEERDOELLEN

In de tabel hieronder wordt aangegeven over welke materialen wij op school beschikken, de belangrijkste algemene leerdoelen die daarbij aan de orde zijn, en of ze (vooral) geschikt zijn voor de verrijkers of voor de linkgroepen (of voor allebei). Vanzelfsprekend hebben de materialen ook kennisdoelen, maar die laat ik hier buiten beschouwing.

Materiaal	Leerjaren	Leerdoelen	Geschikt voor verrijken/verdiepen	Geschikt voor linkgroep
Pittige Plus Torens	5-8	Planmatig werken Tegenslagen overwinnen Creatief denken Kritisch denken Samenwerken Presenteren TASC (thinking actively in a social context)	X	X
Projectenballade	3-5	Planmatig werken Samenwerken Zelfstandig werken Presenteren	X	X
Werkmap mindset	5-8	Bewustworden eigen mindset Behouden of ontwikkelen van growth mindset	X	X
Opdrachten volgens Taxonomie van Bloom	7-8	Ontwikkelen hogere denkniveaus (analyseren, evalueren, creëren)	X	X
Franse les (le Petit Tour de la France)	6	Leerstrategieën ontwikkelen Doorzettingsvermogen	--	X
Unplugged programmeren	7-8	Samenwerken Zelfstandig werken Kritisch denken Doorzettingsvermogen	--	X
Coöperatieve bordspellen	5-8	Samenwerken	X	X

Hiernaast beschikken wij in onze orthotheek over extra uitdagende materialen op allerlei vakgebieden (zie bijlage). Een werkgroep heeft daaruit (enkele jaren geleden) selecties gemaakt per leerjaar, op het gebied van taal/lezen en rekenen. Elke klas beschikt over twee paarse mappen: één met het extra materiaal voor taal/lezen, en één met het extra materiaal voor rekenen. Hieruit kan de leerkracht opdrachten kiezen. Een complete lijst van de materialen uit de orthotheek is opgenomen in bijlage 3.

We willen selectief te werk gaan bij het kopen van nieuwe materialen. Materialen die we in elk geval willen uitproberen en onderzoeken zijn Plannex en Vooruitwerkclub.

4.6. WERKWIJZE LINKGROEP

De linkgroep werd in 2011 ingevoerd op onze school.

Leerlingen uit de groepen 5 t/m 7 hebben altijd deel uitgemaakt van de linkgroep. Leerlingen uit groep 8 m.i.v. schooljaar 2015-2016. Voor leerlingen uit lagere groepen (2, 3, 4) is wel

geëxperimenteerd met een linkgroep, maar dit heeft nog geen definitief vervolg gekregen. Dit is wel één van onze beleidsvoornemens (zie paragraaf 3.4).

De linkgroepen komen 1x per week bij elkaar, onder begeleiding van de coördinator extra slimme kind. De tijdsduur van de bijeenkomsten, en de grootte en samenstelling van de groepen variëren; deze zijn afhankelijk van de aantallen leerlingen per leerjaar en de beschikbare ruimte in school. Er is tot nu toe namelijk geen aparte ruimte beschikbaar geweest voor de linkgroepen. Dit zal m.i.v. schooljaar 2016-2017 wel het geval zijn. De coördinator maakt de roosters en indeling van de linkgroepen.

De tijdsduur van de bijeenkomsten is 1 tot 1,5 uur per keer.

De aantallen leerlingen per linkgroep variëren tussen de 7 en de 15. Wij streven ernaar de groepen niet groter te laten zijn dan 10; de ervaring leert dat het bij grotere groepen erg moeilijk is om de leerlingen goed te begeleiden en de individuele aandacht te geven die ze nodig hebben.

De bijeenkomsten vinden plaats op de donderdag. Momenteel (mei 2016) zijn er vier linkgroepen, die elk een uur komen.

4.7. ADMINISTRATIE

4.7.1. Registreren toetsgegevens

Voor het vastleggen van Cito-toetsen gebruiken we Esis. Alle papieren Cito-toetsen worden gedurende het schooljaar in de klas bewaard.

Voor de registratie van methodegebonden toetsen werken we met de formulieren van de methode. Niet alle methodes leveren dergelijke formulieren; in dat geval leggen we de resultaten vast in een eigen digitaal registratieformulier.

4.7.2. Registreren leerlinggegevens

Alle relevante gegevens van leerlingen worden vastgelegd in Esis. Dit zijn bijvoorbeeld de verslagen van groepsbesprekingen met de IB-er, verslagen van oudergesprekken, aantekeningen n.a.v. 10-mintuengesprekken, enz.

4.7.3. Registreren verrijkers

De groepsleerkrachten maken voor Rekenen en Spelling groepsplannen in Esis. In deze groepsplannen wordt de klas ingedeeld in drie groepen: basis, upgroep, en subgroep. Op dit moment leggen wij in het groepsplan nog niet vast welke kinderen verrijken. Dit zou wel een zinvolle aanvulling zijn. De verrijkers zullen altijd deel uitmaken van de upgroep van het betreffende vak.

4.7.4. Registreren linkleerlingen

Wanneer een leerling wordt geselecteerd voor de linkgroep, wordt dit vastgelegd in het leerlingdossier in Esis. De coördinator extra slimme kind zorgt voor een toestemmingsformulier voor de ouders. Het ingevulde en ondertekende toestemmingsformulier wordt bewaard in het papieren dossier van het kind.

4.7.5. Registreren hoogbegaafdheid

Wij kunnen op school geen diagnose hoogbegaafdheid stellen. Wanneer er aanleiding voor is, kunnen wij een externe instantie vragen een intelligentie onderzoek te doen. Ook ouders kunnen een dergelijk onderzoek laten doen. Wanneer er een diagnose hoogbegaafdheid uitkomt, leggen wij dit vast in Esis, bij de leerlinggegevens. Het verslag van het onderzoek dat gedaan is, wordt bewaard in het papieren dossier (mits ouders hiervoor toestemming geven).

4.8. OVERDRACHT EN DOORGAANDE LIJNEN

4.8.1. OVERDRACHT

Aan het einde van het schooljaar vindt een overdracht plaats van de groepsleerkracht(en) aan de groepsleerkracht(en) van het volgende schooljaar.

De overdracht bestaat uit de volgende stappen:

- Een groepsoverdrachtsformulier (één A4, met daarop per leerling heel kort de belangrijkste gegevens; voor bijzonderheden wordt verwezen naar Esis); op dit formulier staan ook de rubrieken "linkleerling ja/nee", "verrijking rekenen/taal/begrijpend lezen/andere vakken-zie Esis".
- Klassenmap met daarin: het overdrachtsformulier, de leerlinggegevens van het afgelopen schooljaar (met name ondertekende verslagen van oudergesprekken, dyslexie-afsprakenkaart, verslagen van externe instanties (waaronder eventuele IQ-tests die in dat jaar gedaan zijn)
- Groepsoverzichten van Cito-toetsen, analyseformulieren van Cito-toetsen
- Een algemeen groepsoverdrachtformulier (bijv. welke kinderen een rol hadden bij de kerstviering, welke ouders mee waren met schoolreis)
- Een gesprek tussen de leerkrachten van het huidige schooljaar en van het volgende schooljaar

Op het groepsoverdrachtsformulier is dus te zien welke leerlingen uit de groep linkleerling zijn, en/of verrijken, en op welk vakgebied.

Dit wordt in het overdrachtsgesprek verder besproken en toegelicht.

4.8.2. ZORGCYCLUS

Wij beschikken op school over de zgn. Waterleliezorgroute: een document waarin is vastgelegd hoe onze leerlingenzorg is geregeld.

Voor het signaleren en selecteren van de extra slimme kinderen geldt de volgende procedure:

moment	wat	wie
September	Signaleren linkkandidaten op basis van Cito E-toetsen; overzicht mailen aan groepsleerkrachten en IB	Coördinator extra slimme kind
September/ oktober	Startbespreking; bespreken linkkandidaten (zowel degenen die zijn gesignaleerd op basis van Cito scores, als degenen die zijn gesignaleerd op basis van observaties)	Groepsleerkracht en IB
Oktober	Start linkbijeenkomsten periode 1	Coördinator extra slimme kind
Februari	Signaleren linkkandidaten op basis van Cito M-toetsen; overzicht mailen aan groepsleerkrachten en IB Evalueren deelname linkleerlingen periode 1	Coördinator extra slimme kind Coördinator extra slimme kind en groepsleerkracht
Febr/Maart	Start linkbijeenkomsten periode 2	Coördinator extra slimme kind
Juni	Evalueren deelname linkleerlingen periode 2	Coördinator extra slimme kind

In de Waterleliezorgroute wordt ook beschreven hoe en wanneer we onze groepsplannen maken. We maken deze (na de Cito-M-toetsen en na de Cito-E-toetsen) voor rekenen en spelling; voor technisch lezen volgt het groepsplan uit de methode (Estafette). In de groepsplannen worden drie niveaus onderscheiden en beschreven: basisgroep, subgroep en upgroep. Op dit moment zijn er nog geen afspraken over het vastleggen van verrijken/verdiepen in de groepsplannen. Dit is wel een voornemen (zie paragraaf3.4).

5. ORGANISATIE

5.1. TAKEN EN BEVOEGDHEDEN

Bij de signalering en begeleiding van de extra slimme leerlingen zijn de taken en bevoegdheden als volgt verdeeld:

5.1.1. Groepsleerkracht

Verantwoordelijk voor:

- signaleren van verrijkers: kinderen die bij één of meer vakken op de methodetoetsen hoge cijfers behalen (een 9 of hoger)
- meebeslissen over deelname van linkkandidaten aan de linkgroep (samen met IB-er en coördinator extra slimme kind)
- signaleren (in het algemeen, op grond van observaties) van leerlingen die meer uitdaging nodig hebben
- ouders van kinderen inlichten over deelname aan de linkgroep, of over beëindiging van deelname aan de linkgroep, wegens tegenvallende resultaten

5.1.2. IB-er

Verantwoordelijk voor:

- bewaken van doorgaande lijn van extra slimme leerlingen gedurende de schoolloopbaan
- meebeslissen over deelname van linkkandidaten aan de linkgroep (samen met groepsleerkracht en coördinator extra slimme kind)

5.1.3. Coördinator extra slimme kind

Verantwoordelijk voor:

- signaleren van linkkandidaten (op basis van Cito-toetsen)
- meebeslissen over deelname van linkkandidaten aan de linkgroep (samen met IB-er en groepsleerkracht)
- begeleiden van de linkgroepen: leerstofaanbod bepalen, indeling en rooster maken, begeleiden van de bijeenkomsten
- het beleidsplan opstellen en bewaken volgens de Plan-Do-Check-Act cyclus
- team informeren, motiveren en betrekken bij beleid voor extra slimme kind
- leiding geven aan de leerwerkgroep extra slimme kind in de klas
- schrijven van een beoordeling van de linkleerlingen voor bij het derde rapport
- bijhouden van vakkennis op gebied van extra slimme kinderen in het basisonderwijs: materialen, vakbladen, bezoeken van netwerkbijeenkomsten, conferenties en nascholingen
- leerkrachten coachen bij het uitvoeren van het beleid
- overleg met directie en MT over voor te nemen besluiten
- oudergesprekken met ouders van linkleerlingen; deze gesprekken vinden plaats naar behoefte (hetzij van de ouders, hetzij van de coördinator extra slimme kind)

5.1.4. Leerwerkgroep extra slimme kind in de klas

Verantwoordelijk voor:

- opstellen protocollen voor compacten en verrijken/verdiepen
- samenstellen van het verrijkingsaanbod en dit beschikbaar maken voor de groepsleerkrachten

5.2. DESKUNDIGHEID EN ATTITUDE

De coördinator extra slimme kind volgt de post-HBO opleiding Specialist Hoogbegaafdheid en Differentiatie aan het Centrum Theo Thijssen, van de Hogeschool Utrecht. Jaar 1 werd gevolgd in 2014-2015, jaar 2 wordt gevolgd in schooljaar 2015-2016.

Om extra slimme leerlingen te herkennen, is een alerte houding van het gehele team nodig. Hiertoe bestaat het plan om in het schooljaar 2016-2017 een zgn. nulmeting te doen. Hiermee willen we vaststellen wat het huidige kennisniveau op het gebied van HB is, welke hiaten er zijn. Aan de hand daarvan kan besloten worden welke bijscholing nodig is, en wat daarbij de prioriteiten zijn. We moeten nog een keuze maken welk instrument we hiervoor gebruiken. We beschikken in elk geval over de Digitale checklist hoogbegaafdenwijzer van het SLO (SLO, 2011).

5.3. BESLUITVORMING

Besluiten omtrent beleid worden genomen door het managementteam van de school. Het MT bestaat momenteel uit de directeur, de adjunct-directeur, de IB-ers (onderbouw en midden/bovenbouw) en de bouwcoördinatoren (onderbouw, middenbouw en bovenbouw). Besluiten worden voorbereid door de coördinator extra slimme kind.

Dit beleidsplan wordt opgesteld door de coördinator extra slimme kind. Het plan wordt in eerste instantie als voorstel voorgelegd aan de directie van de school (april 2016), en gelijktijdig aan de begeleider van de opleiding tot Specialist hoogbegaafdheid en differentiatie (Centrum Theo Thijssen, onderdeel van de Hogeschool Utrecht). De coördinator past het plan indien nodig aan op basis van de bevindingen van de directie en de begeleider van de opleiding, en dient het daarna opnieuw in bij de begeleider van de opleiding, en bij het MT van de school (mei 2016).

Nadat het MT akkoord is gegaan met het voorgestelde beleidsplan, zal het plan worden gepresenteerd aan het gehele team van de school (september 2016). Teamleden krijgen de mogelijkheid te reageren. Op basis van de reacties van het MT en/of het team zal het plan, indien nodig, worden bijgesteld.

5.4. FINANCIERING

5.4.1. FORMATIE

Sinds het schooljaar 2014-2015 zijn de taken van de coördinator extra slimme kind opgenomen in de formatie, voor 0,1628 fte (dit komt overeen met de uren van een woensdag). Deze uren worden voornamelijk besteed aan het begeleiden van de linkleerlingen (lessen voorbereiden, bevindingen vastleggen).

Aan het begin van het jaar besteedt de coördinator een aantal van deze dagen aan het voorbereiden van de linkgroepen van dat schooljaar (selectie, indeling, rooster, overleg met leerkrachten en IB, materialen in orde maken).

Gedurende het jaar worden vijf extra dagen ingepland waarop de coördinator ambulant is. Deze dagen zijn vooral bedoeld voor beleidsmatige taken.

5.4.2. MATERIALEN

Voor de aanschaf van materialen is geen budget vastgesteld.

In het schooljaar 2011 zijn de Pittige Plus Torens aangeschaft voor het onderwijs aan de linkleerlingen. Tot nu toe zijn deze intensief gebruikt voor de linkgroepen. Verbruiksmaterialen worden bijbesteld indien nodig.

In de linkgroepen is ook gewerkt met de Werkmap Mindset, coöperatieve bordspellen, een cursus Frans van de Alliance Francaise, lessen over programmeren van codekinderen.nl, de Projectenballade, opdrachten via Acadin.nl, en opdrachten volgens de taxonomie van Bloom (via talentstimuleren.nl).

Veel van deze materialen zijn kosteloos of tegen een geringe vergoeding verkrijgbaar.

Verrijkmateriaal, zowel voor in de klas als voor de linkgroep, worden in eerste instantie beoordeeld door de coördinator extra slimme kind en/of de leerwerkgroep extra slimme kind in de klas. Voorstellen voor de aanschaf van bepaalde materialen worden door hen ingediend bij de directie, die vervolgens een voorstel al dan niet goedkeurt.

De materialen worden bekostigd uit het leermiddelenbudget.

6. BORGING EN VOORTGANG

6.1. COMMUNICATIE

Bij het beleid voor hoogbegaafdheid en differentiatie zijn diverse partijen betrokken: groepsleerkrachten (waaronder de leerkrachten die zitting hebben in de leerwerkgroep extra slimme kind in de klas), IB, ouders, de coördinator extra slimme kind, MT (=directie en bouwcoördinatoren), het extra slimme kind zelf.

6.1.1. Communicatie met ouders

Algemene voorlichting t.a.v. dit beleid wordt gegeven via de schoolgids.

Ouders van linkleerlingen worden geïnformeerd door de groepsleerkracht, mondeling of per e-mail. De linkleerlingen krijgen bij de eerste linkbijeenkomst een toestemmingsformulier mee. Dat leveren zij na ondertekening weer in bij hun eigen leerkracht. De coördinator extra slimme kind zorgt ervoor dat deze formulieren in de papieren dossiers van de kinderen komen.

Bij het derde rapport krijgen de linkleerlingen een extra blad mee, waarop de coördinator extra slimme kind een beoordeling schrijft m.b.t. het functioneren van het kind in de linkgroep. Een vast format voor deze beoordeling moet nog ontwikkeld worden (zie paragraaf 3.4).

Er zijn geen vaste momenten voor mondelijke communicatie van de coördinator extra slimme kind met ouders. Wel zijn er in het verleden een informatie-avond en een open dag bij de linkgroep georganiseerd. Ook is er geëxperimenteerd met 10-minutengesprekken door de coördinator extra slimme kind: ouders konden een verzoek indienen voor een dergelijk gesprek. Er was erg weinig animo voor, vandaar dat we deze mogelijkheid hebben laten vervallen. Een beleidsvoornemen is om een vaste opzet voor het informeren van ouders te ontwikkelen (zie paragraaf 3.4).

6.1.2. Communicatie binnen team

Communicatie binnen het team vindt als volgt plaats:

Twee keer per jaar (september, februari) maakt de coördinator extra slimme kind een overzicht van linkkandidaten. Dit overzicht wordt per e-mail gecommuniceerd met de leerkrachten van de betrokken groepen. Indien nodig worden bespreekgevallen besproken door de leerkracht met de IB tijdens de groepsbesprekingen (tussentijdse bespreking herfst en groepsbespreking voorjaar). De definitieve selectie van de linkleerlingen wordt ook weer per e-mail gecommuniceerd door de coördinator extra slimme kind.

In teamvergaderingen licht de coördinator extra slimme kind het beleid toe, wanneer daar aanleiding voor is.

De leerwerkgroep extra slimme kind in de klas heeft vertegenwoordigers uit elke bouw. Deze kunnen in bouwvergaderingen het beleid extra slimme kind in de klas toelichten, wanneer daar aanleiding voor is. Deze leerwerkgroep komt minimaal vier keer per jaar bij elkaar.

De coördinator extra slimme kind begeleidt leerkrachten bij het uitvoeren van het beleid hoogbegaafdheid en differentiatie, wanneer daar aanleiding voor is (hulpvraag leerkracht, weerstand bij leerkracht, enz.)

6.1.3. Communicatie coördinator extra slimme kind met MT/directie

Dit overleg vindt ad hoc plaats, mondeling, of per e-mail.

6.2. BELEIDSCYCLUS EN EVALUATIE

Dit beleidsplan beslaat de periode 2016-2020.

Eén keer per jaar (juni van het betreffende schooljaar) zorgt de coördinator extra slimme kind voor een evaluatie en aanpassing van het lopende plan. In het schooljaar 2019-2020 wordt een nieuw beleidsplan opgesteld.

7. LITERATUUR EN BRONNEN

De Waterlelie (2016). *Visie De Waterlelie. Bouwen aan een professionele organisatie met leerwerkgroepen*

Dweck, C. S. (2013). *Mindset, de weg naar een succesvol leven.* Amsterdam, Nederland, SWP.

Houkema, D. (2009-2014). *Meervoudige intelligentie - vragenlijst.xlsx_(450 KB)* [Excel tool]. Geraadpleegd op <http://talentstimuleren.nl/thema/talentontwikkeling/hulpmiddel/1253-hoe-ben-jij-knap>

Malherbe, S. (2005), *Wat willen leerlingen die meer kunnen en willen? Onderzoek naar wensen en behoeften van 'hoog'begaafde leerlingen in de onderbouw en naar de organisatie van begaafdenonderwijs op verschillende scholen.*

Geraadpleegd op <http://talentstimuleren.nl/onderwijs/havo-vwo/publicatie/106-wat-willen-leerlingen-die-meer-kunnen-en-willen>

Peters, W. (2007), Ik zie, ik zie, ik zie wat ik wil zien. *Begaafd in talent, Congresbundel, 2007*

Raeijmaekers, F. (2015). *Werkboek Mindset.* Geraadpleegd op:

<http://www.hettalentenlab.nl/index.php/mindset>

SLO (2010). Doelen- en vaardighedenlijst. Geraadpleegd op:

<http://talentstimuleren.nl/thema/stimulerend-signaleren/hulpmiddel/259-doelen-en-vaardighedenlijst>

SLO (2011). Digitale checklist hoogbegaafdenwijzer. Geraadpleegd op:

<http://talentstimuleren.nl/index.php/onderwijs/primair-onderwijs/publicatie/19-digitale-checklist-hoog-begaafdenwijzer-po>.

SLO (2013). TULE Inhouden en activiteiten. Geraadpleegd op:

<http://tule.slo.nl/Inleiding/C-KDToelichting03.html>

SLO (z.j.). Richtlijnen voor compacten. Geraadpleegd op 26 mei 2016, op:

<http://talentstimuleren.nl/onderwijs/primair-onderwijs/differentieren/po-compacten/richtlijnen>

Voor de theorieën en modellen van hoogbegaafdheid in hoofdstuk 3, en de toelichting over de taxonomie van Bloom (4.4.1) en het TASC wiel (4.4.2) heb ik gebruik gemaakt van:

<http://talentstimuleren.nl/thema/begaafdheid/theorie-modellen>

BIJLAGEN

7.1. PROTOCOL COMPACTEN BIJ SPELLING (PILOT)

Onderwerp: Stappenplan compacten voor Spelling

Opgesteld door: Leerwerkgroep Slimme kind in de klas

Wie: Marieke, Karlijn, Christa, Mirjam

Datum: 28 april 2016

Een leerling mag compacten bij Spelling als hij/zij:

bij de laatste twee Cito-toetsen een I (eventueel hoge II) heeft gehaald, en bij de twee signaaldictees van het voorgaande blok een 9 of hoger (beide voorwaarden zijn nodig: sommige leerlingen scoren hoog bij de Cito, maar behalen slechte scores bij de dictees van de methode; anderen halen hoge cijfers voor de dictees, maar scoren matig bij de Cito's).

Opmerking: het behalen van een 9 bij de signaaldictees van het voorgaande blok zegt in principe niks over de beheersing van de categorieën die in het volgende blok aan de orde gaan komen. Vandaar dat ook de hoge scores bij Cito spelling een vereiste zijn; deze zeggen meer iets over het structurele spellingsniveau van de leerling. We nemen toch de cijfers van de signaaldictees mee, om de kinderen te stimuleren ook in de klas goed hun best te (blijven) doen.

Als de leerling aan deze voorwaarden voldoet dan:

Groep 4 t/m 6: van de volgende twee thema's zelfstandig les 1 tot en met 4 in het spellingwerkboek maken. Zij kijken hun werk zelf na (zie schema). Het onderdeel "woordrijen in het groene schrift schrijven" vervalt.

Groep 7 en 8: les 2 en 4 (ww. spelling) worden altijd meegedaan met de groep. Les 1 en 3 maken ze zelfstandig in het spellingwerkboek. Zij kijken hun werk zelf na (zie schema). Het onderdeel "woordrijen in het groene schrift schrijven" vervalt.

Bij 3 of meer fouten per les (bladzijde), bespreekt de leerling het werk met de leerkracht. Als het kind de fouten begrijpt en goed zelf kan verbeteren bieden we ander werk aan (zie schema). Zo niet, krijgt hij/ zij een bakkaart (huis) of remediërende les (les vijf of les zes), om deze categorie te oefenen.

Als je een parkeerweek hebt, dan doet de klas een dictee en herhalingsstof/ extra oefenstof.

De slimme speller doet wel mee met het parkeerweekdictee, maar niet met de herhalingsstof.

Tijdens de gewone weken werken we volgens het schema hieronder.

Planning	De klas	De slimme spellers
Parkeerweek	Dictee (slimme speller doet mee) en herhaling	Extra opdracht.
Week 1	les 1 les 2 (goede spellers uit groep 7 en 8 doen mee) les 3	Gr. 4 t/m 6: Les 1 t/m 4 werkboek Gr. 7, 8: Les 1 en 3 werkboek zelfst. maken Eén of twee kasteelkaarten maken (zelfstandig laten werken, woordenboeken erbij).
Week 2	Les 4 (goede spellers uit groep 7 en 8 doen mee), signaaldictee +de zinnen van het controledictee, bakkaart 1	Signaaldictee meedoen Eventueel kasteelkaart nog afmaken, daarna starten met extra opdracht.
Week 3	Bakkaart 2, controledictee en bakkaart 3.	Afronden extra opdracht.
Week 1 t/m 3 volgende thema	idem	idem

Huiswerk spelling slimme spellers

De slimme speller krijgt wel spellinghuiswerk mee, maar een uitdagender opdracht.

Bijvoorbeeld:

- een kasteelkaart
- verhaal schrijven met minimaal 10 woorden uit het themapakket (je kunt de gewone huiswerkbladen meegeven, daar staan deze woorden ook op; of je geeft alleen de woorden mee); let bij het beoordelen van dit huiswerk ook op andere spellingszaken, zoals hoofdletters en interpunctie
- iets anders wat je zelf verzint; maar het huiswerk moet wel iets met spelling te maken hebben

Wanneer zet je een slimme speller terug

Als hij / zij twee keer lager dan een 9 heeft gehaald. Bij een keer een lager cijfer, kijk je op welk regelwoord de leerling uitvalt. Hier kun je hem dan nog mee laten oefenen. Een periode van compacten duurt dus altijd minimaal twee thema's (tussen twee parkeerweken in).

Extra opdracht

Als extra opdracht kunnen de kinderen werken aan bijvoorbeeld:

- de bakkaarten van NMB die aansluiten bij de thema's in de klas.
- een extra opdracht op de computer maken.
- opdrachten uit de paarse map taal/lezen.

7.2. PROTOCOL COMPACTEN BIJ REKENEN (PILOT)

Onderwerp:	Stappenplan compacten voor Rekenen
Opgesteld door:	Leerwerkgroep Slimme kind in de klas
Wie:	Marieke, Karlijn, Christa, Mirjam
Datum:	14 april 2016

Een leerling mag compacten bij Rekenen als hij/zij:

bij de laatste twee Cito-toetsen een I heeft gehaald, en op *** niveau rekt in de klas.

Als de leerling hieraan voldoet, neem je de toets van het eerstvolgende blok vooraf af. De leerling mag (als dat organisatorisch beter uit komt) de gehele toets in één keer maken. Je voert de resultaten in zoals je gewend bent.

Als er onderdelen zijn die de leerling onvoldoende heeft gemaakt, beoordeel je wat daarvan de oorzaak is:

1. Het komt door een gebrek aan kennis (omdat de betreffende stof nog niet is aangeboden): dan doet de leerling mee met de betreffende les(sen), en mag hij dat toetsonderdeel daarna verbeteren.
2. Het komt door slordigheden: dan vervalt deze verbetermogelijkheid, hoeft de leerling ook niet mee te doen met de betreffende lessen. Je kunt hem er natuurlijk wel op wijzen dat hij slordig heeft gewerkt.

De leerkracht beoordeelt of er andere lessen zijn waar de leerling toch aan mee moet doen (bijv. omdat een essentiële nieuwe stap wordt aangeleerd).

Elke maandag begint deze leerling direct aan zijn weektaak (een deel van de ** en de *** sommen, volgens de handleiding). Na de weektaak werkt hij verder in het Plusboek en daarna in de Rekentijger.

Wanneer de klas de toets maakt als afsluiting van het blok, verbetert de slimme rekenaar (indien nodig) de onderdelen van de afsluitende bloktoets (zie hierboven), en maakt hij tevens de toets van het volgende blok.

7.3. MATERIALEN ORTHOTHEEK

INVENTARISATIELIJST ORTHOTHEEK Waterlelie febr.2012 – verrijking

PLUSTAAK Begrijpend & Studerend lezen

Werkboek 5/6 (5x) + Antwoorden (1x)
Werkboek 6/7 (5x) + Antwoorden (?)
Werkboek 7/8 (5x) + Antwoorden (1x)
Werkboek 8 (5x) + Antwoorden (1x)

PLUSTAAK Taal & Lezen

Werkboek 3/4 (5x) + Antwoorden (1x)
Werkboek 4/5 (5x) + Antwoorden (1x)

PLUSTAAK Taal

Werkboek 5/6 (5x) + Antwoorden (1x)
Werkboek 6/7 (5x) + Antwoorden (?)
Werkboek 7/8 (5x) + Antwoorden (1x)
Werkboek 8 (5x) + Antwoorden (1x)

ROUTEBOEKJES Pluspunt

PLUSTAAK rekenen

Werkboek 3/4 (5x) + Antwoordenboekje (1x)
Werkboek 4/5 (5x) + Antwoordenboekje (2x)
Werkboek 5/6 (4x) + Antwoordenboekje (1x)
Werkboek 6/7 (4x) + Antwoordenboekje (2x)
Werkboek 7/8 (4x) + Antwoordenboekje (1x)
Werkboek 8 (5x) + Antwoordenboekje (1x)

Kien - gevarieerde rekenopdrachten

Kien A – voorloper (1x)
Kien B – voorloper (2x)
Kien 1 (2x)
Kien 2 (3x)
Kien 3 (4x)
Kien4 (3x)
Kien5 (3x)
Kien 6 (4x)

Leuk Rekenen

Deel 1 – met kruisjes getallen bedekken (2x)
Deel 2 – met kruisjes “het verschil” bedekken (3x)

Deel 3 – met kruisjes “tafels” bedekken (2x)
Deel 4 – met kruisjes “deelsommen” bedekken (3x)
Deel 5 – met kruisjes 5 getallen bedekken (2x)
Deel 6 – met kruisjes bedekken & Magische en andere vierkanten & Andere puzzels (2x)
Deel 7 – met kruisjes (logisch) bedekken & Rijen en kolommen samen & Zeeslagjes (2x)

SOMPLEX

* ordner Groep 3 + Handleiding Somplex
* ordner Groep 4
* ordner Groep 5

Rekentijgers

Gr.3, boekje A (1x) + Antwoordenboekje (1x)
Gr.3, boekje B (1x) + Antwoorden boekje (1x)
Gr.4, boekje A (1x) + Antwoordenboekje (1x)
Gr.4, boekje B (1x) + Antwoordenboekje (1x)
Gr.5, boekje A (1x) + Antwoorden boekje (1x)
Gr.5, boekje B (1x) + Antwoordenboekje (1x)
Gr.6, boekje A (1x) + Antwoordenboekje (1x)>?
Gr.6, boekje B (1x) + Antwoordenboekje (1x)
Gr.7, boekje A (1x)? + Antwoordenboekje (1x)
Gr.7, boekje B (1x) + Antwoordenboekje (1x)
Gr.8, boekje A (1x) + Antwoordenboekje (1x)
Gr.8, boekje B (1x) + Antwoordenboekje (1x)

Wisschriften

Magische figuren, wisschrift 1 (4x) + 1 antw.boekje
Getallen, wisschrift 2 (4x) + 1 antw.boekje
Van driehoek tot voetbal, wisschrift 3 (4x) + 1 antw.boekje
Magische vierkanten, wisschrift 4 (4x) + 1 antw.boekje
Geheimschrift, wisschrift 5 (4x) + 1 antw.boekje
De getallendriehoek wisschrift 6 (3x) + 1 antw.boekje

TOPklassers

Wiskunde deel 1 (5x) + Antwoorden (1x)
Wiskunde deel 2 (5x) + Antwoorden (1x)
Wiskunde deel 3 (3x) + Antwoorden (?)
Wetenschap deel 1 (5x) + Antwoorden (1x)
Wetenschap deel 2 (5x) + Antwoorden (?)

Taalvaardigheid

Cryptologisch deel 1 (4x)
Cryptologisch deel 2 (2x)

Uitdagings voor kids (breinbrekende puzzels in 3 verschillende niveaus)

Deel 1

Deel 2

Knap werk! - voor kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong in groep 3 en 4

Sudoku voor kids

Cryptologisch

Cryptologisch - oefenboek voor cryptische taalvaardigheid (2x)

Cryptologisch II - oefenboek voor cryptische taalvaardigheid (2x)

Geschiedenis

Geschiedenispuzzels

Deel 1 (3x) + Antwoorden (1x)

Deel 2 (3x) + Antwoorden (1x)

Deel 3 (3x) + Antwoorden (1x)

Geschiedenis BLOKBOEK

Deel 6 (3x) + Antwoorden (1x)

Deel 7 (3x) + Antwoorden (1x)

Deel 8 (3x) + Antwoorden (1x)

Staatsinrichting (3x) + Docentenhandleiding (1x)

Kinderen in oorlogstijd (groep 7/8)

Lerarenhandleiding, deel 1 t/m 3 (1x)

Deel 1 (5x)

Deel 2 (5x)

Deel 3 (5x)

Lerarenhandleiding, deel 4 t/m 6 (1x)

Deel 4 (3x)

Deel 5 (3x)

Deel 6 (3x)

Aardrijkskunde BLOKBOEK

Nederland (3x) + Antwoorden (1x)

Europa (3x) + Antwoorden (1x)

Wereld (3x) + Antwoorden (1x)

Aardrijkskundepuzzels

Nederland Provincies (3x) + Antwoorden (1x)

Nederland (3x) + Antwoorden (1x)

Europa (3x) + Antwoorden (1x)

Wereld (3x) + Antwoorden (1x)

Natuurkunde BLOKBOEK

Natuur 4 (3x) + Antwoorden (1x)

Natuur 5 (5x) + Antwoorden (1x)

Natuur 6 (5x) + Antwoorden (1x)

Natuur 7 (5x) + Antwoorden (1x)

Natuur 8 (3x) + Antwoorden (1x)

Natuurpuzzels

Natuurpuzzels 4 (3x) + Antwoordenboekje (1x)

Natuurpuzzels 5 (3x) + Antwoordenboekje (1x)

Natuurpuzzels 6 (3x) + Antwoordenboekje (1x)

Natuurpuzzels 7 (3x) + Antwoordenboekje (1x)

Natuurpuzzels 8 (3x) + Antwoordenboekje (1x)

Wereldoriëntatie

Plustaak deel 5 (3x)

Plustaak deel 6 (2x)

Plustaak deel 7 (2x)

Plustaak deel 8 (2x)

Spellen

Rushhour

Onderuit

Rekenhustpot

Méér geheugentraining